

UNIVERSITATEA BABEȘ-BOLYAI
FACULTATEA DE LITERE
ȘCOALA DOCTORALĂ STUDII DE HUNGAROLOGIE

REZUMATUL DOCTORATULUI ȘTIINȚIFIC ÎN DOMENIUL FILOLOGIE

**Scrieri de(spre) Tamás Borsos: Analize cu caracter literar și
antropologic ale unei opere moderne timpurii**

COORDINATOR ȘTIINȚIFIC:
prof. dr. Gábor Csilla

STUDENT-DOCTORAND:
Molnár (căs. Domokos) Zsófia

CLUJ-NAPOCA

2025

Cuprins

- 1. Introducere**
- 2. Considerații metodologice. Structura tezei**
- 3. Formarea și influențele spirituale ipotetice**
- 4. „»Operele majore« și cartea de scrisori: compoziția și volumul corpusului; note privind istoria publicării**
- 5. „Az tabellariusnak alkolmatossága»: ocazii, tipuri și genuri ale scrisului**
- 6. „Oraș frumos printre orașele turcești”: Călătorirea și descrierea călătoririi ca practici culturale realizate de Borsos**
- 7. „Eu însuși sunt de părere...”: Oglinzile prinților și oglinzile legaților în textele lui Borsos**
- 8. Concluzii. Sumar**
- 9. Bibliografie**
- 10. Anexe**

Rezumat

Cuvinte-cheie: Tamás Borsos, documente legate de ambasade, literatura din epoca modernă timpurie, antropologie istorică, antropologia scrisului, analiză filologică, istoria edițiilor, *note de drum*, *ars apodemica*, *speculum regium* (oglanda prinților), *speculum legatorum* (oglanda legaților)

Prezenta teză de doctorat are ca subiect analiza operei lui Tamás Borsos (1566–1634). Judele orașului Târgu Mureș și solul mai multor principii transilvăneni la curțile otomane, mai ales la Poarta Sublimă din Constantinopol, a lăsat în urmă numeroase scrieri legate de activitatea lui de diplomat: memorii, scrisori, jurnale de drum, testamente. Aceste texte au figurat până în prezent în primul rând ca documente istorice, surse despre un ev istoric trecut, epoca modernă timpurie. În disertația de față eu le tratez ca fiind înainte de toate creații literare, optând pentru metode ale analizei literare. Ținând totuși cont de distanța (îndeosebi temporală) care desparte orizontul creației de cel al interpretării, acestea sunt îmbinate cu metodele oferite de antropologie cu scopul obținerii unor lecturi cât mai detaliate și fidele.

Cele două capitole introductive ale tezei conțin așadar considerații despre poziția autorului și a creației sale în cercetarea științifică precedentă, respectiv prezintă în amănunt metodologia mea de cercetare și abordare. Analiza propriu-zisă se realizează în capitolele 3–7, fiecare concentrându-se asupra câte unui aspect relevant al operei lui Borsos.

Activitatea acestuia de scriitor este de nedespărțit de studiile lui. Sinteza puținelor date despre formarea sa și influențele spirituale plauzibile le completez în capitolul 3 cu o sugestie proprie (cu numele gânditorului de confesie unitariană Máté Toroczkai). Aici subliniez în primul rând rădăcinile spiritualității antitrinitariene sesizabile la Borsos, iar în al doilea rând importanța conexiunilor culturale tangențiale în formarea profilului său de scriitor în locul supraaccentuării rolului renumiților auctori.

În capitolul 4 enumăr toate operele memorialistului, respectiv edițiile importante ale acestora cu intenția de a căpăta o imagine completă actuală a *oeuvre*-ului. Acest gest se poate considera indispensabil nu numai pentru că a trecut aproape o jumătate de secol de la ultima ediție cvasi completă a autorului (*Vásárhelytől a Fényes Portáig*, ed. László Kocziány, București:

Kriterion, 1968/1972²), așadar unele date cuprinse în ea (referitoarea la locul de păstrare al manuscriselor) s-au modificat. Ci și pentru că această carte trebuia cenzurată în conjunctura socialistă, ciuntirea rezultând în texte incomplete. Aici atrag atenția asupra faptului până acum necunoscut că s-au păstrat două copii moderne timpurii ale testamentului lui Borsos. În încheierea capitolului discut presupusele scrisori ale autorului (care însă s-au pierdut), argumentând în favoarea incluziunii textelor din această specie în opera completă, lângă piesele mai lungi și mai bine cunoscute astfel încât atitudinile și obiceiurile autorului legate de scriere să se reveleze în întregime.

Următorul capitol este dedicat filologiei, concentrându-se pe manuscrise, formulând rezultate noi pe baza scrisului de mână. În această parte abordez în primul rând numărul și identitatea scribilor și a adnotatorilor, clarificând că însuși autorul a fost cel care a pus pe hârtie mare parte a textelor, însă folosind doi *ductus* diferiți. Discuția ocaziilor pentru scris permite concluzia că pragmatica, adică disponibilitatea curierelor sau starea drumurilor a definit marcant nu numai lungimea sau conținutul, ci chiar și specia textelor literare ale lui Tamás Borsos. Decizia principelui Gabriel Bethlen referitoare la arhivarea actelor diplomatice, un alt factor pragmatic determinant, îmi permite aici să accentuez un fapt de seamă despre proveniența miscelaneului lui Borsos, și anume că pentru o vreme pe parcursul secolului 17, acesta s-a păstrat în arhiva secretă principală din Alba Iulia. Ca și concluzie, afirm avantajele examinării ocaziilor pentru scris în locul speciilor literare, cele din urmă fiind construcții abstracte, anacronistice și ipotetice în contextul respectiv.

Una dintre aceste ocazii prime pentru scris pentru memorialist o reprezintă călătoria. În analiza notelor sale de drum, care reprezintă subiectul capitolului 6, discut tipurile de pelerinaj (concret vs. abstract, topic), respectiv atitudinile voiajorului (pozitivă vs. negativă, silită, cea a exilatului) elaborate în texte. În cadrul discuției notelor de drum și a descrierii Egiptului demonstrez că normele aplicate de Borsos și așa-numitele *artes apodemicae*, adică „manualele” contemporane europene dedicate regulilor călătoriei se suprapun în multe instanțe. Prezentarea succintă a unei astfel de opere (de David Frölich, un savant din Regatul Ungariei) îmi dă prilej să atrag atenția asupra punctelor comune dintre *prudentia peregrinandi* și instrucțiunile adresate solilor. Ipoteza mea referitoare la faptul că Tamás Borsos îl cunoștea pe János Rimay, însemnat poet manierist, formulată pe baza mai multor citate, reprezintă nu numai un fapt interesant din

istoria literaturii, ci și o presupunere verosimilă despre sursa cunoștințelor lui Borsos în această temă.

Cel din urmă capitol al tezei se referă la caracteristicile textelor în chestiune care ne permit să le citim ca aparținători ai speciilor literare de *speculum regium* (oglanda prinților), respectiv *speculum legatorum* (oglanda legaților). În timp ce prima figurează cu exemple renumite în literatura universală, cea de-a doua, mult mai rară, necesită introducere în contextul istoriei literaturii maghiare vechi. Disertația discută așadar cinci reprezentanți vest-europeni ai speciei, iar apoi analizează o operă a unui diplomat-succesor al lui Borsos, Dávid Rozsnyai, cu scopul observării particularităților transilvăneni. Discuția unor teorii ale *self-fashioning*ului renașcentist este urmată de examinarea textelor lui Borsos cu metoda *close reading*, obiectivul central al acestui ultim capitol, care se concretizează în analiză stilistică, retorică și cea a lexicului. Revelarea trăsăturilor care pot fi încadrate în ambele specii literare sus-menționate duce în primul rând la concluzia că autoportretul legatului și portretul principelui ideal, schițat de funcționar, au multe caracteristici în comun.

Iar în al doilea rând, ne demonstrează că Tamás Borsos, memorialistul transilvănean din epoca modernă timpurie, a lăsat în urmă o operă literară demnă să fie tratată nu (numai) ca un document istoric, ci ca parte organică a literaturii universale și maghiare, fiind abordată prin mijloace specifice creației literare – scopul tezei rezumate în prezent.

Mulțumesc frumos lectura lui Codău Annamari.